

V I S P I L Ä N K A U P P A A

Tärkeä päivä sukututkijalle on vihkimispäivä, josta uuden perheen elämä alkaa. Mutta ennenkuin nuoret ovat vihillä, on jo tapahtunut jotain. Kuinka juuri tämä pari on toisensa kohdannut. Tämän esityksen tarkoituksena on selvittää niitä mahdollisuuksia, joita muinoin nuorilla oli tavalta toisiaan. Tarkastelen asiaa lähinnä kansanperinteen kannalta.

Ennenkuin menemme varsinaiseen asiaan, muutama sana ennusteista ja taioista.

Enteet

Ihminen on aina halunnut tietää jotain tulevaisuudestaan. Erikoisesti se kiinnostasi nuoria, joilla oli koko elämä edessään. Niinpä onkin monissa yhteyksissä yritetty raottaa tulevaisuuden verhoa. Mainittakoon näistä muutamia: Vuodenvaihe on luonnollisesti ollut tärkeä tapahtuma. Jo silloin, kun vuosi vaihtui kekrinä, siihen liittyi monia sekä enteitä että taikoja, jotka sitten siirtyivät uudenvuoden yöhön ja jouluihin. Tinan valaminen on tuttua vielä meillekin. Naimattomat naiset koettivat etsiä tinan kuvasta kruunua tai sormusta merkiksi siitä, että tulevana vuotena vietetään häitä. Myös valamiseen käytetyllä vedellä oli merkitystä. Kun tyttö kastoi siihen huivinsa ja poika nenäliinansa ja pani sen sitten yöksi tyynynsä alle, näki yöllä unissa tulevan puolisonsa. Tinanvalaminen saattaa Lounais-Suomessa olla hyvin vanha tapa, sillä se on alkuaan liittynyt pyhäinmiesten päivän aikaan eli ikivanhaan vuodenvaihteeseen. Itä-Suomessa tapa on paljon nuorempi.

Enteiden katsomistapa on ollut myös onnenpeili. Tyhjässä huoneessa oleva pöytä peitettiin mustalla huivilla tai kuolleen päällä olleella valkoisella liinalla. Sen päälle asetettiin kaksi erikokoista peiliä vastakkain ja reunojen kohdalle kaksi kynttilää. Lisäksi tarvittiin virsikirja ja vihkisormus.

Peileistä näkyi äärettömyyteen johtava kynttilänliekkien valaisema salaperäinen kuja. Uuninpeltejä ei saanut sulkea. Keskiyöllä peiliin katsoja saapui huoneeseen valkeaan liinaan kietoutuneena. Sydän pelosta ja jännityksestä läpäyttäen hän tuijotti peilistä näkyvää äärettömyyteen johtavaa käytävää. Ei ihme, jos hän tässä voimakkaassa tunnetilassa ja peloissaan näki peilistä jotain liikettä. Nuori tietysti saattoi siellä nähdä haaveidensa kohteen tai vihkisormuksen, hääväkeä tms. Jos kynttiläin vierelle pantiin toiselle puolelle vesilasi, toiselle viinalasi, voi katsoja nähdä, oliko tuleva sulhanen raitis vai viinaan menevä sen mukaan, kumpaan lasiin tulija tarttui.

Aattosaunasta tultaessa heitettiin vasta saunan katolle. Tyvi osoitti, mistä päin tuleva puoliso saapuu. Jos tyvi osoitti kirkolle, se tiesi nuorelle häitä, vanhalle hautajaisia. Tämä tapa liittyi myös helluntaihin ja juhannukseen.

Lattia oli lakaistava aattoiltana päinvastaiseen suuntaankuin tavallisesti eli ovelta perälle. Kun sitten rikat vei takaperin kynnysten yli aina teiden risteukseen saakka, näki tulevan sulhasensa.

Ortodoksisella seudulla tämantapaiset enteet liittyivät loppiaiseen. Vuonissa uskottiin lisäksi, että silloin vetehinen nousee avannon reunalle. Joka osasi puhutella sitä takaperin, sai tietää tulevan kohtalonsa.

Tämän tapaisia enteitä on paljon. Niitä tutkiskeltiin mm. helluntaina, joului-

na ja juhannuksena ja eräinä pienempinäkin juhlapäivinä.

Taiat

Ei kuitenkaan riittänyt, että vain passiivisesti tutkittiin, mitä tulevaisuus tuo. Haluttiin myös itse vaikuttaa omiin kohtaloihin. Se tapahtui tekemällä erilaisia taikoja, joiden avulla uskottiin kohtalon kääntyvän suopeaksi ja täyttävän salaiset toivomukset. Nuorten ollessa kysymyksessä haluttiin tietysti, että tuleva puoliso olisi mieluista. Esimerkiksi helluntai- ja juhannussauna ovat saattaneet olla samalla lemmennostattamissaunoja eli neidiskylpyjä. Silloin tuli tietäjä-ämmä saunaan ja kylvetti tytön tietyin menoin. Erilaiset pesut, vedellä vaelut ja kylvyt kukka- ja lehvävastoilla valmistivat hänet otolliseksi kosinnan kohteeksi. Samalla luettiin voimalliset lemmennostosanat, jotka alkoivat: Nouse lempi liehumahan, kunnia kupuamahan.

Erikoisesti juhannusyo oli lemmen- tai-kojen aikaa. Tytöt vierittelivät itseään alastomina poikatalon ruispellossa niin, että yökaste tarttui ihoon. Siitä lempi nousi myös poikiin. Toiset keräsivät kastetta liinaansa ja pyyhkivät sillä kasvonsa, sillä juhannuskaste hävitti teerenpilkut ja kaunisti kasvot kuitenkin pojille mieluisiksi. Sitäpaitsi aurinko ei silloin polttanut kasvoja ruskeiksi, jota pidettiin rumana. Lemmen herättäminen saattoi tapahtua monella muullakin tavalla. Suudelma oli hyvä, mutta ollakseen tehokas, piti suukko antaa pääskysen kieli suussa. Tavallinen käytäntö oli juottaa tai syöttää mielitietylle jotain vaikuttavaa ainetta kahvin, viinan tai ruoan yhteydessä. Tällaista tehoainetta oli veri. Mikä tahan- sa veri ei auttanut. Tehokasta olivat parittelevista kärpäsistä keitetty veri. Samoin tehosivat yökön ja käärmeenveri sekä tietysti oma veri. Vasemman käden nimettömästä sormesta otettu veri oli ymmärrettävästi tehokasta mutta mahtoi- kohan kuukautisveri olla vielä tehok- kaampaa, sillä sitäkin käytettiin. Hyvin tavallisia ja vaikuttavia aineita oli- vatkin juuri itsestä peräisin olevat ai- neet. Niinpä taikajuomaan voitiin se- kottaa myös esim. lölyssä irronnutta hikeä, sekä eritteitä, joita näin hie- nossa seurassa ei sovi mainita tai syö-

tettiin kainalossa haudutettu pulla. Miltähän lienevät tarjoilut aikoinaan maistuneet.

Lempi, jota näin yritettiin lisätä, tarkoitti aikaisemmin jotain muuta kuin nykyisin. Jos esim. tyttöä haettiin tanssiin useammin kuin muita, sanottiin, että hänellä on paljon lempeä.

Taikakeinoin aikaansaatu avioliitto ei kuitenkaan ollut riskiton, sillä on paljon kertomuksia siitä, kuinka niissä esiintyi kaikenlaisia vaikeuksia, oli riitaa ja toraa, miehestä tuli juoppo, esiintyi melisairautta jne.

Säilyneiden kertomusten mukaan vain harvaa poikkeusta lukuunottamatta taiko- ja tekivät tai teettivät tytöt. Ehkä se johtui siitä, että he olivat passiivinen puoli avioliittoasioissa. Mies otti vai- mon. Muut määräisivät paljolti tyttöjen kohtalon, mutta silti on sanottava, et- tei heitä suinkaan aina pakotettu avio- liittoon. Kyllä heillä sananvaltaa oli itselläänkin. Poikkeuksia tietysti oli.

Sukulaisuus

Varhaisina aikoina kylät olivat pie- niä. Usein ne olivat sukukylä, esim. jonkin uutisraivaajan jälkeläisiä. Kes- kiajan verisukulaisuussäännöt olivat hy- vin ankarat eikä niitä Suomessa juuri pystytty noudattamaan. Jyrkimmillään kirkko kielsi avioliiton seitsemännen polven serkusten kesken, kun taas kansan tapa hyväksyi jopa ensimmäisten serkku- jen avioliitonkin. Kirkko kielsi myös tavan naida kuolleen puolison sisar tai veli, mutta kansa ei sitä juuri noudat- tanut.

Protestanttisessa Suomessa noudatet- tiin Mikael Agricolan säättämää neljän polven sääntöä. Vuodesta 1680 lähtien serkukset saivat avioitua kuninkaan eri- koisluvalla. Mutta rahvas ei välittänyt lupaa kysellä, sillä sukulaisavioliitot olivat vanha kansantapa, joka alkoi vä- hentyä vasta 1800-luvulla. Sukulaisuuden tutki pappi. Joku kertoo papin sanoneen avioliittolupaa hakevalle serkusparille: "Jollette pelkää Jumalaa, ettekä häpee ihmisiä, niin menkää naimisiin". Veljes- ten lapsia pidettiin lähempinä sukulai- sina kuin muita serkuksia.

Hyvää iltaa likkoi majjaa

Tämän jälkeen tutkimme puolison valin-

tamahdollisuuksia ja pääsemme otsakkeen mainitsemiin vispiläkauppoihin. Tätä nimitystähän on käytetty seurustelusta, varsinkin sen orastavasta alkuvaiheesta. Tarkastelemme ensin, mitä mahdollisuuksia oli löytää puoliso omasta kylästä. Vieraaseen kylään meno oli joskus uskallettua, sillä kylien välillä saattoi vallita jonkinlainen sotatila, mihin viittaavat kylätappelut ja monenlaiset köllinimitykset. Eikä välttämättä tarvinnut kauas lähteäkään, sillä tutkimusten mukaan parin viimeisen vuosisadan aikana solmituista avioliitoista noin 4/5 oli pitäjän sisäisiä avioliittoja ja tästä ryhmästä saattoi lähes puolet olla oman kylän sisäisiä. Rikkaasta tai muuten hyvin tunnetusta talosta tytär vietiin kauaksikin, kun taas palkolliset löysivät puolison läheltä, usein jopa samasta talosta. Samoin Itä-Suomen suurperheissä saatettiin hakea puoliso pirtin toisesta päästä. Nykypäiviin tullessa puolison hakeminen kauempaa on lisääntynyt.

Vanhan tavan mukaan ei pidetty soveliaana seurustella kahdestaan päiväsaikaan. Silloin oltiin koolla suuremmalla joukolla tai sitten yritettiin tavata yöllä. Kylän sisäisiä tapaamismahdollisuuksi olivat esimerkiksi talkoot. Ne olivat tärkeitä myös siksi, että siellä pyrittiin näyttämään parhaimmat ominaisuudet. Jos esimerkiksi niittorintamassa joku alkoi jäädä muista, oli se suuri häpeä. Ei niin huonoa miestä kukaan tyttö huolinut eikä varsinkaan tytön isä. Mallas-, palvi-, hampuu- ja pellavasau- nassa oli valvottava yötä myöten. Se oli tyttöjen tehtävä. Mutta heidän ei tarvinnut olla yksin, sillä kylän pojat keräytyivät sinne tarinoimaan ja perunoita tai nauriita paistamaan. Pääsiäis- tai helavalkeiden tai kokkotulien palaessa oli mahdollisuus tavata toista sukupuolta. Silloilla, kedoilla tai sileillä kallioilla pidettiin tansseja, jotka alkuun olivat nykyisten piirileikkien ja tanhujen tapaisia ryhmätansseja ja myöhemmin muuttuivat paritansseiksi. Siellä myös leikittiin hippaa tai viimeistä paria. Talvella siirryttiin pirtteihin leikkimään ja tanssimaan. Aikoinaan jouluun kuului kolme, neljä arkipyhää, jolloin ei tehty varsinaista työtä. Talkoot ja vierailut kuuluivat näihin päiviin ja talkoisiin kuuluivat myös tanssit nuorisolle. Johannes Häyhä kuvaa itä-

suomalaista joulunviettoa. Esitettyjen leikkien punaisena lankana tuntui olevan saattaa nuoret lähekkäin ja parittain. Oli erilaisia tansseja, panttileikkejä, tikkusiltaa jne.

Yksi Pohjanmaalta Karjalaan saakka ulottunut kansantapa oli yöjälässä käynti, yöstely, krossottelu luuhattelu, konkan ajo, pyrkiminen ja mitä kaikkia nimiä tavalla olikaan. Pyrittiin viettämään yötä tyttöjen aitoissa. Pohjanmaalla katsottiin pyrkijän oikeudeksi päästä sisään. Pyrkimissanat jäivät silloin lyhyiksi. Karjalassa tyttö saattoi myös kieltäytyä tulijaa vastaanottamasta. Niinpä siellä syntyi pitkiäkin pyrkimä- lukuja. Esimerkiksi näin:

*Hyvvää iltaa likkoi majjaa.
Soppiiks kohta kolauttaa,
vai pittääks vierahii sivu ajjaa?
Soppiiks sollaa, mahtuuks majjaa,
soppiiks likkoi yllää ajjaa?
Hyvä ilta heläjää,
onks huonees kettää eläjää,
etenki naiseläjää?
Sanokaa puhe tai puol
tai puolestakkii viel puol
et loppus tää pyrkimise huol.
Sanokaa tytöt sitä,
et herättääks tää pyrkimine mitä.
Mikä siin pijättää, ku ei saa pajattaa
Onks puhheet puuttuneet
tai mielet muuttuneet
vai tytöt poikii pääl suutuneet,
ko ei mittää virketä?
Vai mikä siin on vika,
onks pyrkijä niinko sika
vai onks jänne kielles tai poika vieres?
Eiks ne tytöt ruppii kuulemaa
ja poikii pyrkijöiks luulemaa,
enneko rupijaa tuulemaa
tai sattuuki satamaa?
Tytätret työ, jo nyt on yö,
nouskaa yllää makkaajat,
oven kiinni nakkaajat,
tulkaa katsomaa tätä hallaa,
ko teijän kaivo pallaa,
tulkaa tulta kantamaa,
vettä sammuttammaa.*

*Hyvvää iltaa likkoi majjaa.
Onks likoil poikii vajjaa?
Hyvvää iltaa oven alta
seinän takkaa seisojalta.
Tuntemattomast ko tulloo tuttu,
on lämpimämp ko turkkinuttu.
Mummois lask äijäis, äitiis lask issäis,
siekkii laske appiukkois poikii.*

Nyt on se aika vuotta,

et pojat ei käy suotta.

Keri uni keräl, viskaa vuotee peräl

sielt sen huomillal tappaat,

ko jälleen makkaat.

Pankaa puhetta ko pappuu,

vaik ei ois mittää appuu.

Joks saap tulla sin puolel,

mis on lautaa ja rautaa

ja seinähirret poikki?

Aitassa oli noudatettava ajan tavan mukaisia sääntöjä. Siellä ei voinut riisuuntua, korkeintaan ottaa kengät jalasta ja takin päältä. Jos mentiin liian pitkälle, siitä levisi kohta tieto kylälle ja tytön oli turha odotella poikia tai sitten mentiin nopeasti naimisiin. Näillä matkoilla saatettiin käydä sekä yksin että suuremmalla joukolla. Varsinkin vieraaseen kylään tullessa oli monesti turvallisempaa tulla toisten kanssa. Pojat eivät nimittäin oikein hyvällä katsoneet, että vieraskyläläinen kävi oman kylän tyttöjen aitassa. Saattoi käydä näin, kuten eräs kivennapalainen kertoo:

"Naapuritalon tytöl ko tul poika pyrkimää, myö tavai salvaime taa sallaittai katso-maa, kui sil käyvöö. Poika pääs tyttö tupasee sissää, ja se meit vähä malko, ko ol viera kyla poika. Ov avahuis ulospäi, onneks. Sillo myö pönkä ovel. Sattuttii löytämää sellane vanha relssi, ratakiskon pätkä. Se ko myö isetii eistai kovast maa sissää ja sit painettii tupase ovvee vast, ni sitähä ei avant sisäpuolt kukkaa eikä mikkää voima. Pojan pit olla aitas aamu astikka. Sit aamusil ko äit tul tyttöä ajamaa yllää lypsyl, ni ois ottant pönkän pois, muttei saant enneko kutsu isän auks. No poika män tuppaa aamukohvil ja sulhaneha siint tul ja talloo vävy-poika. Sit ko kuuloitoksil jo olliit, ni mie en malttant olla tytöl virkkamatta, ketä häne oikiastaa pitäis kiittää miehe saamisesta. Mie hänel haastoin pönkäämisjutun. Mut naine on arvaamaton. Hää sivals minnu korval. Paha on maailman palkka."

Monia muitakin kylän keskeisiä tilaisuuksia oli. Ei sovi unohtaa esimerkiksi häitä, joissa saattoi olla nuorisoa kauempaakin ja joissa oli hyvä tilaisuus tutustua.

Kirkonvihkimispäivät

Tärkeäksi muodostuivat nuorison tapaa-mistilaisuuksina eri puolilla Suomea vietetyt kirkkopyhät. Ne olivat alkuun kirkonvihkimispäiviä tai kirkon pyhimyksen juhlapäiviä, mutta alkuperäisen perinteen unohduttua ja uusissa seurakunnissa muitakin. Useimmiten niitä vietettiin jonain liikkuvana kirkkopyhänä kesäaikana. Tällaisia olivat hämäläisten kirkkopyhät, karjalaisten kihut ja kirkkopyhät, karjalaisten kihut ja varsinais-suomalaisten kirkkomessut. Niitä kutsuttiin myös tunko-, perukka- ja yltyöpyhiksi tai immeis kirkoiksi. Nimet viittaavat suuriin ihmisjoukkoihin, jollaisia noina päivinä kirkolla oli kaukaisimmiltakin perukoilta. Kun kirkkoon haluttiin väkeä, kaikille kirkkoon tuleville luvattiin 40 päivän aneet, eli synninpäästä sellaisista rikkomuksista, joiden suorittamiseen olisi muuten kulu-nut 40 päivän hartaudenharjoitus. Kun vuoden mittaan oli jotain kristillisten hyveiden vastaista tullut tehdyksi, oli varmintä hankkia niihin kirkkomatkalla sovitus. Kun kävi vielä naapurikirkois-sakin, kertyi aneita runsaasti. Niitä oli viimeiselle tuomiolle mentäessä hyvä olla varalla. Kirkot onkin rakennettu oman seurakunnan tarvetta suuremmiksi juuri sen vuoksi, että muualta tuleva väki niihin sopii.

Suuri kansanpaljous toi kirkon ympäristöön paljon muitakin toimintaa ja meidän aiheemme kannalta on tärkeää, että nämä juhlat muodostuivat naimattomien poikien ja tyttöjen kohtaamispaikoiksi ja katselmustilaisuuksiksi. On mahdollista, että juhlapäivä on valittukin siten, että silloin on ollut luonnon merkien mukaan ajoittuvia vanhempia nuorison tilaisuuksia, joihin myös vanhempi väki on ainakin jonkin verran ottanut osaa. Päivälle on näin koetettu saada kristillinen merkitys, että vanha tapa saataisiin kirkon valvontaan. Nuorisolle ne näin muuttuneinakin olivat tärkeitä. Kaukaisimmiltakin perukoilta tulitiin sinne joukolla. Siellä järjestyi kuin itsestään nuorten ensimmäinen tapaaminen. Sen lisäksi siellä opittiin uusia tapoja uusia lauluja, pukujen koristelua, käytäytymistä ja kuultiin uutisia. Siellä muodostui se kansan tapa, jota lähiseudulla noudatettiin. Opittiin tietämään, mikä on soveliaista, mikä kiellettyä.

Vähitellen näihin päiviin liittyi paljon sopimatonta menoa ja kun ne eivät olleet luterilaisen opin mukaisiakaan, niistä yritettiin päästä eroon. Mutta vanhaa kansantapaa ei niin vain saatu hävitettyksi. Seuraavassa esittelen eräitä tähän ryhmään kuuluvia nuorison tapaamistilaisuuksia.

Marjapyhät

Nuorten seurustelussa vanhimpina, jo esikristilliseen aikaan palautuvina väenkokouksina on pidetty marjapyhiä, joissa on ilmeisesti erilähtöisiä ja eri ikäisiä tapahtumia. Oli lakkamarkkinat Ilomantsissa, mansikkamarkkinat Kuhmalahdella, vaapukkasunnuntai Ruokolahdella, vaarainpyhä Ullavassa ja marja-ajan jälkeen naurisjuhlat Nurmeksessa. Silloin isät ja äidit toivat tyttärensä kirkon näytinkolkalle eli naitinkolkalle johon nuoret kokoontuivat. Tytöllä oli marjatuokkonen, jota hän tarjosi häntä miellyttävälle nuorelle miehelle. Jos tuohinen otettiin vastaan, oli se merkki, että lähentelyä voitiin jatkaa. Tämä tapa hävisi viime vuosisadan loppupuolella, sälliaikana, kun pojat alkoivat harjoittaa petosta: tuohiset kelpasivat, mutta tytöt eivät.

Alkukesällä kun ei vielä ollut marjoja, vietettiin tuppijuhlia. Tytöllä oli vyötäisillään tyhjä tuppi, johon poika voi pujottaa puukkonsa. Poika meni myöhemmin hakemaan puukkoaan. Jos hän löysi sen ovensuusta, ei kannattanut mennä sisään. Mutta jos se oli pirtin perällä ikkunan vieressä, saattoi hyvillä mielin palata kotiin ja lähettää puhemiehen asialle.

Kihut, ohjelmalliset, säännönmukaiset naapuripitäjien vierailupyhät säilyivät Kannaksella lähes talvisotaan saakka. Kihupyhät olivat eri seurakunnissa eri viikkoina, niin että naapurit saattoivat tulla sinne vierailemaan. Seuraavassa kuvaus Kivennavan kihusta 1860-luvulta:

"Pietarin pyhänä pidetään jumalanpalvelus pitäjän kirkossa, joka silloin on koristettu koivuilla sekä kukilla. Kivennavan kirkonmäelle siksi päiväksi tulvailee vanhan tavan mukaan ihmisiä kaikista läheisistä seurakunnista. Useat arvattavasti vain laiskuudesta, huolimattomuudesta jättävät kiireiset kesä-

työnsä, saadakseen juoda, kemuilla vanhain tuttuinsa kanssa, ja jos oiva onni osajaa, vielä heidän kulungillakin. Jos Pietarin päivän aamuna satut ajamaan niissä tienoin, niin näet joka tiellä ja polulla kihajavan juhlaaasteisiin puettua kansaa. Jalkamiehet kiirehtivät edelläpäin, hälisten ja nauraen. Silloin huomaitset ehkä yhdessä parvessa Kivennan naisen valkein myssyineen, juovikain hameineen. Rauduttaren huntu otsassa, vyö ihan kainaloissaan ja korkeain mäkien takaa tulleen Valkjärvettären valkeassa kostelissa, mustassa punahelmamassassa körtissään. Ukot käydä junturoidivat pitkissä valkeissa kostelissaan lääppähatut päässä. Pojat keikailevat uusissa jäntrikissään. Muu kirkkoväki ajaa vyyryttää rattaissa, nelipyöräisissä, monenkarvaisissa. Jos kuljet kylän lävitse, niin sen asukkaat seisovat kahden puolen tietä, pyhävaatteisiin puetuina, poikanulikat elokukkakiehkurat päässä. Kahvia ja olutta silloin juodaan joka paikassa eikä naukuukaan silloin unhoteta. Kirkonkello kohta keskeyttää kestailemista. Kirkkoon miehissä riennetään, vaikka useimmat siellä ahdistuksessa hartaammin kuuntelevat vierikumppaninsa kertomia uutisia kuin saarnaajan sanoja. Iltapuolella ilo vasta pääseekin valloilleen. Viuluja ja käsiurkuja pannaan ääntämään. Nuoret ovat nurmilla, kisanantereilla rinkisillään, juoksevat ja tanssivat. Miehet istuvat kapakoissa, tupakan savussa, sarkkansa ääressä tahi hoipertelevat töttöroinä pitkin kirkonkylän kujasia, aina vähän niiden poikki. Innokkaimmat Pietarinpäivän viettäjätkin eivät sinä päivänä näe kotikaivon selkäpuuta, pihapihlajan lehviä."

Kuinka naiset kihusivat, sitä ei tarina kerro. Meniköhän aika vahtiessa miestä ja nuorisoa, etteivät nämä ylittäisi sopivaisuuden rajoja. Kihupyhä oli paljolti juuri nuorten tapaamistilaisuus. Vaikka niissä joskus ylilyötejä tapahtuikin, tiedetään kihuja yleensä vietetyn hilpeästi, mutta siivosti. Niistä käytettiin myös nimitystä kiimasunnuntai.

Hämeestä tähän juhlien ryhmään kuuluvana voidaan mainita pari tilaisuutta:

Aitoon kirkastusjuhlaa on vietetty näihin päiviin saakka kirkastuksena eli 7. kolminaisuuden päivän jälkeisenä sunnuntaina. Sen säilymisestä ovat viimeisinä vuosikymmeninä huolehtineet Aitoon

ja Puutikkalan palokunnat. Kirkastusjuhlaan on kuulunut mm. kirkkoveneellä jumalanpalvelukseen tulo ja sen jälkeen kevyttä nuorisoon ohjelmaa ja markkinamenoa. Juhlat ovat päättyneet vasta maanantaina. Luopioisten naapuripitäjillä on ollut omat kesäiset pyhänsä, mutta ne eivät ole tulleet samalla tavoin tunnetuksi.

Eräpyhä on niemi Längelmävedellä. Paikalla lienee keskiajalla pidetty kesäinen jumalanpalvelus, sillä lähin kirkko oli tuolloin Kangasalla. Perille pääsi hyvin vesiteitä pitkin. Kansaa kokoontui sinne runsaasti. Se lienee ollut tärkeä nuorten tapaamispaikka. Eräpyhän käytön loputtua nuoret kokoontuivat parinkymmenen kilometrin päässä siitä, Vehkajärvellä.

Myös muualla maassa vastaavia pyhiä on vietetty, mutta nämä lienevät tunnetuimpia.

Praasniekat

Ortodoksisella seudulla oli kylittäin erinimisiä praasniekoita. Tämä kirkkoslaavin sana tarkoittaa juhlapäivää, joutenoloa. Muutamaa poikkeusta lukuunottamatta ne olivat kirkollisia tilaisuuksia ja peräisin hyvin kaukaisilta ajoilta. Suuremmissa kylissä saattoi olla kaksi jopa kolmekin tilaisuutta vuodessa. Se liittyi johonkin kristilliseen tapahtumaan tai pyhään mieheen, jolle kirkko tai tsasouna oli omistettu. Ohjelmaan kuului ensin jumalanpalvelus kirkossa tai tsasounassa ja sen jälkeen mentiin sukulaistaloihin tai ystävien luo, jossa syötiin juhlamurkina. Sitten mentiin kävelemään ja seurustelemaan kylälle jarmankatielle, jossa oli kaupustelijoita ja erilaisia esiintyjiä, tempujen tekijöitä ja nuoret menivät kisaamaan. Vainajien muistopäivien ja paastonajan praasniekoissa ei ollut tanssia, vaan aikaa vietettiin sukulaisten ja ystävien luona. Ohjelma ei kaikissa tilaisuuksissa ollut saman kaavan mukaista. Mainittakoon esimerkkinä Salmin Orusjärven praasniekka, jota vietettiin Miikkulan (Nikolain) kunniaksi heinäkuun 1. sunnuntaina. Nuoriso tuli paikalle jo hyvissä ajoin. Matkan varrella olevissa kylissä pysähdyttiin ja niistä tuli matkaseuraan lisää väkeä. Vaimot jäivät kohtiin, kun miehet lähtivät lauantaina iltapäivällä ratsastamaan kohti Orusjärveä.

Tienvarsikylissä heitä pidettiin hyvinä, syötettiin ja varsinkin juotettiin, niin etteivät kaikki miehet perille päässeetkään. Nuorisolla oli oma yöjarmanka, johon saivat osallistua vain naimattomat sekä molodoiparit, eli nuoret avioparit, joilla ei vielä ollut lapsia. Auringon laskiessa nuoriso siirtyi tanssipaikalle. Toisiinsa mieltyneet tyttö ja poika tanssivat vain pari kolme tanssia ja siirtyivät sitten jarmankatielle jatkaamaan seurustelua. Kisapaikalta poistui pari parin jälkeen hiljalleen, huomaamatta. Parittomat jatkoivat tanssia, kunnes yötoveri löytyi, ja yksin jääneet kulkivat aamuyöhön levottomina, tytöt ja pojat eri joukoissa ja auringon noustessa siirtyivät kaikkensa yrittäneinä ja pettyneinä kestitaloihinsa. Parinsa tavanneet kisailivat iloisesti yhdessä koko sunnuntain.

Isottanssit

Edellämämainituissa tilaisuuksissa kirkolla ja vanhemmilla on ollut tärkeä osuus. Lähes kokonaan heidän valvontansa ulkopuolella ovat olleet eräät syksyiset tilaisuudet, jotka viimeksi ennen häviämistään liittyivät palvelusväen vapaa-eli runtuviikkoon. Tällaisia olivat isottanssit ja jumihäät.

Vetelissä on viimeiset isottanssit vietetty 1908. Tanssit olivat kolmipäiväiset ja sinne kokoontui nuorisoa monesta lähipitäjästä. Ensimmäisenä yönä tanssittiin, seuraava päivä vierailtiin tuttavissa ja illalla tanssittiin. Tanssi jatkui yöhön ja sen aikana toisiinsa mieltyneet parit hiipivät salaa johonkin piilopaikkaan nukkumaan. Muodostui pareja eli kokoja. Jotka eivät olleet saaneet itselleen paria, kiertelivät etsimässä näitä kokoja. Laumoina kuljettiin ympäri kylää metelöiden. Ja kun koko löytyi, siellä riemuuttiin ja kiusattiin pitkän aikaa. Tällä tavoin uudet parit tavallaan kirjattiin yhteisön tietoisuuteen. Vanhempana aikana ei piilouduttu, vaan parit toivat tanssihuoneeseen olkia ja jäivät nukkumaan sinne eli kuten Oulun Viikko-Sanomien 1879 kertoo, "viimeinen tempu täytetään, nimittäin se, että panevat maata, josta ei vielä ole mitään siveellistä järjestystä, vaan tytöt ja pojat ovat sekaisin."

Jumihäät

Sana jumi tarkoittaa paikalleenpysähtynyttä, liikkumatonta. Jumihäät on ollut tunnettu Pohjois-Pohjanmaalla, mutta tunnetaan Savossakin. Kertoessaan Muhoksen jumihäistä 1750-luvulla kirkkoherra Wegelius sanoo, että "nuoret ovat kutsuneet niitä Lumi-häiksi (Lumi-bröllopp) kunnioitukseksi ja muistoksi epäjumala Lumille, jota ennen on pidetty hyvää naimaonnea antavana naimajumalana (Gif-tas Guden)". Jumihäissä saatettiin joskus joku tyttö pukea morsiameksi. "Morsiuspari" saatettiin häävuoteelle, kuten ajan tavan mukaan oikeissa häissäkin, mutta he eivät saaneet siinä liikahtaa-kaan. Tilaisuutta vietettiin pyhäinmiesten päivän aikaan ja nuoriso katsoi heillä olevan siihen ikivanhan oikeuden. Jumissa makaaminen tarkoitti sitä, että tyttö ja poika täysissä pukimissa makasivat liikkumatta yhdessä käsikaulassa, siis sananmukaisesti jumissa. Vanhan kansanuskomuksen mukaan tämä vastasi samaa kunniallista seurustelua kuin nykyinen käsikoukussa tai kädet lanteilla kulkeminen. Entisajan nuoriso, joka sai väsyksiin asti liikuntaa ruumiillisessa työssä, ei pitänyt kävellen seurustelua ymmärrettävänä. Kun ei tehty työtä eikä tanssittu niin levättiin rinnan eli rin-nat vastakkain ja puheltiin. Pidemmälle ei saanut mennä. Vain kengät sai riisua, muu olisi ollut vastoin säädyllyisiä tapoja. Jos joku liikahteli ja pyrki sukupuoliseen yhteyteen, menettivät molemmat maineensa tai heistä tuli nopeasti avio-pari. Kun samalla lattialla makasi useita pareja oli kontrolli tiukka. Tällaista menoa kirkko vastusti määräten ankaria rangaistuksia mukana oleville sekä isännille, jotka luovuttivat talonsa jumihäiden käyttöön.

Vaarainpyhä

Vielä on syytä mainita Ullavan vaarainpyhä. Vaikka se olikin marjapyhä, se ei ollut kirkkojuhliin sidottu, kuten muut vastaavat tilaisuudet. Sitä vietettiin heinänteon ja elonkorjuun välissä, kun ohra alkoi vaaleta ja vaaraimet eli vadelmat kypsyä tieto sopivasta sunnuntaista kulki itsestään. Sen näki jo ohran tähkistä. Tilaisuuden viettopaikkaan Viitasaloon oli kahlattava yhdeksän ne-

van yli ja siksi sinne tultiin jo lau-antaina. Väkeä tuli myös naapuripitäjistä. Tytöt ja pojat tulivat eri joukoissa. Sunnuntaina tytöt poimivat tuokkosiin vaaraimia, pojat vain suuhunsa. Ilta-puolella alettiin tanssia. Jos ei ollut pelimannia, tahti saatiin laulamalla. Jo marjoja poimittaessa erilaisista pikku-vihjeistä voi päätellä, kuinka parit alkaisivat muodostua. Tällaiset parit asettuivat sitten yöksi yhdessä yösi-joille, jossa maattiin aamuun saakka. Parinsa löytäneet tytöt saivat kyytira-han eli saattajan kotimatkalle pojan kahlataessa edellä pitkin nevoja.

Tämän juhlan perimmäinen tarkoitus olikin puolison löytäminen. Vain täällä saattoi seudun nuoriso tavata toisensa.

Pääsemme vihdoin myös vispiläkauppojen tekoon. Tämä sanonta ei ole tuulesta temmattu, vaan sille löytyy kansanperin-teestä selvitys. Ruotsista, Smoolannista on talletettu muistitieto, että nuoriso kokoontui helluntaina suurelle tasangol-le viitametsään. Siellä tanssittiin ja leikittiin ja tehtiin vispilöitä siten, että poika kuori varvut ja tyttö sitoi vispilän tai päinvastoin. Tapa lienee ollut käytössä Suomessakin, koska Gananderin sanakirjassa 1787 esiintyy maininta "lähteä vispilöitä varvikosta nouta-maan".

Edellä on suppea kuvaus entisen ajan seurustelutavoista maaseudulla. Ajalli-sesti ne ulottuvat keskiajalta tämän vuosisadan alkuun, jopa näihin päiviin. Kenties jotkut meidänkin tutkimistamme esivanhemmista ovat aikanaan osallistu-neet edellä kuvattujen tapojen mukaisiin menoihin ja sieltä löytäneet puolison. Tutustumisen ja seurustelun jälkeen tulivat sitten vuoroon kosinta, kuuliaiset ja erilaiset häätävät. Mutta se on jo toinen juttu.

Lähdekirjallisuus:

Vilkuna: Vuotuinen ajantieto
Heikinnmäki: Suomalaiset häätävät
Kaivola: Kivennavalla
Virtanen: Onni yksillä
Utrio: Kalevan tyttäret